

РОЗДІЛ 4

РОБОТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 37.032

В.В. Василик
м.Вінниця, Україна

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРАВознавчих ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ-ЮРИСТІВ

Постановка проблеми. Найбільшу частину навчального навантаження у професійній підготовці майбутніх молодших спеціалістів-юристів займають правознавчі дисципліни, які в силу свого змісту та методики викладання мають сприяти майбутнім юристам у: 1) самоусвідомленні та особистісному їх самовизначенні в навчально-виховному процесі; 2) їх особистісній і професійній самоідентифікації; 3) формуванні в них системних інтересів, потреб, мотивів і мотивацій творчої навчальної та майбутньої професійної діяльності; 4) формуванні в них творчого стилю навчальної діяльності, набуттю культури самоосвіти та саморозвитку в процесі опанування основами майбутньої професійної діяльності; 5) формуванні в них культури міжособистісного спілкування та відстоювання власного «Я» у процесі міжособистісної взаємодії; 6) рефлексії, саморозвитку, самовдосконаленню та самоактуалізації у навчальній і майбутній професійній діяльності.

Власне ці риси, провідні якості та прояви особистості є вкрай необхідними передумовами професійної діяльності фахівця юридичного профілю, яка, як правило, передбачає активну конфронтаційну міжособистісну взаємодію. Отже, на нашу думку, власне правознавчі дисципліни мають оптимально сприяти актуалізації в студентів потенційних інтелектуальних і особистісних здібностей, навчання ефективно вчитися шляхом формування в них смислу, змістовних мотивів і мотивацій навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Тому вважаємо, що під час викладання правознавчих дисциплін доцільним буде поєднання традиційних методів навчання з інноваційними, спрямованими на розвиток особистісних і професійних якостей майбутніх юристів. Інноваційним правовим навчанням є сукупність нововведень, виражених у системі дій і операцій навчальної діяльності, які дозволяють швидко та ефективно досягти прогнозованого результату правових знань і вмінь.

Окрім того, відомо, що «засвоєння змісту навчання, професійний розвиток особистості й становлення її творчої індивідуальності відбуватиметься більш успішно за умови комплексного впливу на її інтелектуальну та емоційно-почуттєву сфери» [1, с. 37]. Здійснювати такий комплексний вплив можна, на нашу думку, варіюючи різні методи й методичні прийоми навчання.

Аналіз наявних досліджень. Інноваційні методи й технології навчання вже довели свою ефективність, про що свідчать численні публікації [3]. Інноваційне навчання все ширше практикується у вищих навчальних закладах, зокрема й у юридичних (А. Галай [2], А. Киричук [5] та ін.). Проте в професійній підготовці молодших спеціалістів-юристів все ще переважають традиційні методи навчання, а тому не дивно, що не всі навчальні заклади, які

отримали ліцензію на право підготовки юристів, забезпечують їх якість на рівні державних вимог [4]. Український дослідник Б. Чупринський звертає увагу на те, що в суспільстві є потреба в тому, щоб випускникам вищих навчальних закладів юридичного спрямування були притаманні моральні та громадянські якості, що дасть можливість розбудови морально-правового громадянського суспільства в Україні [6, с. 11]. Проте, на нашу думку, такі якості мають бути притаманні і молодшим спеціалістам-юристам.

Невирішені аспекти дослідження. Незважаючи на підвищену увагу держави до професійної підготовки юристів, у педагогічній літературі все ще дуже рідко зустрічаються публікації, присвячені цій проблемі. Ще менш дослідженою є підготовка майбутніх молодших спеціалістів-юристів. Модернізація вітчизняної юридичної освіти, яка визначила, насамперед, особливу роль правового навчання, показала серйозні суперечності між потребою в застосуванні інноваційних методів навчання і невмінням педагогів їх реалізувати.

Мета статті – показати можливі шляхи поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів у підготовці юристів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упроваджуючи інноваційні методи і технології навчання, ми керувались такими концептуальними ідеями нашого дослідження: 1) особистість студента формується, розвивається і самовдосконалюється у творчій навчальній діяльності; 2) провідні риси особистості студента виявляються як система психофізіологічних, психічних, соціально-психологічних та особистісних якостей, яка найбільш повно і комплексно виявляється в студентів у навчальній діяльності; 3) сукупність цих провідних якостей як системи відзначається активністю, узагальненістю та стійкістю у поведінці, спілкуванні та діяльності студента; 4) підгрунтя психічних властивостей особистості студента проявляється у системах «студент – педагог», «студент – студент», «студент – студенти» як суб'єктів діяльності; 5) провідні риси особистості студента проявляються в свідомості та самосвідомості, у тому числі й професійній; ступені самопізнання, самооцінці, самоставленні, самовдосконаленні, самоактуалізації та самореалізації в процесі навчальної діяльності як суб'єкта пізнання, поведінки, спілкування та діяльності; 6) творча навчальна діяльність забезпечує єдність особистісного та професійного зростання особистості студента і сприяє комплексній реалізації його суб'єктності.

У правовому навчанні виробилася своя система методів, що дозволяє вирішувати основні завдання юридичної освіти, зокрема в навчанні правознавчих дисциплін виділяють такі методи:

1. *Пояснювально-ілюстративний.* Його суть полягає в тому, що викладач повідомляє готову інформацію різними засобами, а студенти сприймають, усвідомлюють і фіксують у пам'яті правову інформацію.

2. *Репродуктивний метод.* За допомогою системи взаємозв'язаних запитань викладач організовує діяльність студентів щодо неодноразового відтворення повідомлених ним знань і продемонстрованих способів діяльності. Незважаючи на численну критику щодо використання цього методу в навчанні правознавчих дисциплін, слід відзначити його важливість у плані формування в майбутніх юристів ґрунтовної основи знань, необхідних для творчої роботи.

3. *Метод проблемного викладу.* Під час організації правових занять викладач ставить певну проблему, сам її вирішує і показує шлях вирішення, пропонуючи зразки наукового пізнання правових явищ.

4. *Частково-пошуковий, або евристичний метод.* Під час застосування цього методу викладач орієнтує студентів на виконання окремих кроків пошуку відповіді на проблемне запитання або завдання в галузі права.

5. *Дослідницький метод.* Він забезпечує творче застосування знань, сприяє оволодінню методами наукового пізнання. Розвиває інтерес до дисципліни.

Вибір методів правового навчання залежить від цілей і завдань, які викладач формулює перед кожним заняттям, і особливостей правового матеріалу. Складний юридичний матеріал важко вивчати пошуковим методом. Заплутавшись у проблемі, майбутні юристи можуть

втратити інтерес до подальшої діяльності. Тут потрібний пояснювально-ілюстративний метод, пояснення викладача, розповідь. Практичні ж завдання можуть мати репродуктивний характер, що вимагає відтворення матеріалу. А в групах, де високий рівень підготовленості студентів варто збільшити обсяг їх самостійної творчої роботи, тут викладач виступає в ролі професійного організатора пізнавальної діяльності майбутніх юристів.

Аналіз практики викладання правознавчих дисциплін дозволяє зробити висновок про необхідність оптимального поєднання традиційних, репродуктивно-відтворювальних та інноваційних, проблемно-творчих методів. Практика показує, що домінування винятково одних методів у збиток іншим у край негативно позначається на результативності правового навчання. Необхідно мати на увазі такі особливості навчального процесу:

– для організації творчих занять із правознавчих дисциплін слід забезпечити ґрунтовну підготовку студентів у вигляді комплексу базових знань, які можуть стати своєрідним фундаментом для розвитку творчості майбутнього юриста;

– складний юридичний матеріал не можна вивчати пошуковим методом. Він вимагає пояснювально-ілюстративного підходу (пояснення викладача, лекції, розповіді). Проблемний метод у цьому випадку виступатиме як прийом;

– у виборі методів навчання слід враховувати потенційні можливості студентів, рівень їх підготовки, досвід. У групах сильніших студентів і на старших курсах для ґрунтовнішого вивчення правових дисциплін, слід активізувати їхню самостійну роботу шляхом підбору завдань підвищеної складності, творчих і проблемних запитань;

– особисті та методичні здібності викладача, наявність необхідного часу та наочності для вивчення питань права відіграють чималу роль у виборі того або іншого методу правового навчання.

Використовуючи різні методи навчання, викладачі здійснюють певні дії, спрямовані на те, щоб вирішити поставлені завдання. Вони і складають поняття методичні прийоми, тобто є складовою частиною методів. Отже, методичний прийом у вивченні правових дисциплін – це засіб, за допомогою якого в сукупності з іншими засобами реалізується той або інший спосіб пізнання правової дійсності і набуття навичок у галузі права.

Багато юридичних дефініцій (право, правопорушення, відповідальність і ін.) викладач розкриває шляхом *пояснення*. Цим поняттям називають важливий прийом викладу правової теорії. Пояснюючи матеріал, викладач права показує сенс правових явищ, що вивчаються, взаємозв'язок його складових, представляє оцінки, висновки. Практика свідчить, що при постійному домінуванні такого прийому на заняттях знижується пізнавальна активність студентів, які отримують у готовому вигляді правову інформацію. Їх завдання полягає лише в тому, щоб зрозуміти її та запам'ятати.

Під час вирішення правових завдань, у яких потрібно розібратися в тому, що трапилося, з'ясувати суть справи і дати правильне пояснення, використовується *прийом міркування*. За його допомогою роз'яснюються окремі положення, що підводять майбутніх юристів до висновків. Якщо викладач використовує цей прийом під час пояснення нового правового матеріалу, необхідно продумати серію взаємопов'язаних запитань. Відповіді на них педагог може давати в готовому вигляді.

Основним стилем вербального спілкування в сфері навчання правознавчих дисциплін вважаємо діалогічний, оскільки проведення занять лише у формі монологічного викладу навіть цікавого правового матеріалу не стане ефективним способом формування правових знань і умінь майбутніх юристів.

Пропонуємо деякі прийоми словесної комунікації.

1. *Логічне осмислення правового явища*. Застосовуючи такий прийом викладач систематизує яскраві факти в своїй промові. Наприклад, розповідаючи про те, як відбувався процес формування окремих норм права, викладач роз'яснює студентам суть юридичних правил, що закріпилися в чинному законодавстві. Так, у нинішньому Сімейному кодексі країни є норма, що забороняє реєструвати шлюб між людьми, які мають близьку

спорідненість. Шкідливі наслідки спорідненого кровозмішання люди помітили давно. А тому історія такого правила вельми давня.

2. *Роз'яснення.* У цьому випадку викладач показує суть того або іншого юридичного правила, ілюструє його численними прикладами для міцнішого запам'ятовування. Припустимо, на занятті відпрацьовуються навички практичного характеру — складання позовних заяв у судові органи з метою захисту своїх прав. Спочатку викладач має роз'яснити особливості такого документа, принципи та правила його складання. Отже, методи словесного характеру взаємодіють з практичними.

3. *Деталізація.* Пояснюючи суть певного правового явища, викладачеві необхідно звернути увагу на окремі складові його частини. Наприклад, розбираючи з погляду теорії права поняття «злочин», викладач звертає увагу студентів на елементи, що утворюють його склад (таким чином, за допомогою прикладів, можна детально розглянути суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну й об'єктивну сторони явища).

4. *Різностороння оцінка.* Такий прийом характеризується високим рівнем викладу матеріалу. Припустимо, під час вивчення поняття «право» студенти виявляють існування численних підходів у науці до цього поняття. Аналізуючи деякі школи (нормативістську, соціологічну, психологічну або природничо-правову) права, майбутні юристи вчать зіставляти позиції мислителів, юристів і виділяти їх позитивні та негативні сторони зі своєї точки зору. Так вони починають розуміти, що багато явищ правової дійсності, незважаючи на суровість і чіткість правових норм, не можна оцінити однозначно. У багатьох випадках потрібний детальний розгляд додаткових фактів, чинників і ін.

5. *Виявлення тенденції.* На заняттях із правових дисциплін нерідко використовуються прийоми історичного аналізу того або іншого правового явища з метою виявлення тенденцій його розвитку. Наприклад, особливостями розвитку сучасної системи права в країні є посилення людинознавчих підходів законодавства у створенні норм права, розширення приватного права, інтеграція з міжнародними нормами права та ін.

6. *Особливе значення факту.* Аргументовані відповіді – важлива вимога викладача права до своїх студентів, які саме під час навчання мають відпрацювати уміння доводити свою позицію з питання, давати конкретну пораду для розв'язання конфліктної правової ситуації. Викладач права має пам'ятати, що при одноразовому ознайомленні з правовим матеріалом студент може легко запам'ятати три-чотири факти. У зв'язку з цим необхідне складання плану заняття, а також виділення мініпитань, які слід засвоїти насамперед.

До систему прийомів розумової діяльності у процесі вивчення правових понять належать *прийоми словесно-понятійного мислення*. Це: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, доведення, виявлення істотного, формулювання висновків, прийоми уяви і запам'ятовування.

Наприклад, студенти вивчають поняття «Злочин». Викладач показує їм, що конкретну протиправну поведінку людини, яка має ознаки злочину, можна в думках поділити на такі складові, як: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона. Далі студенти подумки аналізують конкретну правову ситуацію, відповідають на запитання. Під час вивчення теоретичних питань використовують порівняння. Воно дозволяє виділити загальне і відмінне в правових поняттях, що вивчаються. Використовуючи порівняння, краще всього створювати схеми, таблиці.

Для того, щоб розібратися у суті правового поняття, явища, в методиці використовують *прийом доведення*. Припустимо, студенти висловлюють певне положення. Щоб його обґрунтувати, необхідно підібрати аргументи, які і будуть доказом висловленого.

У методиці навчання правознавчих дисциплін вироблені спеціальні *прийоми роботи з підручником і з нормативними документами*. Більшість підручників мають наступну структуру параграфа: мотиваційна ситуація, основний текст, словник понять, питання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи. Майбутні юристи мають привчатися виділяти головне і другорядне (додаткове) з теми, грамотно і чітко формулювати назви абзаців, що виділяються.

Практика створила значну кількість методичних прийомів, за допомогою яких викладачі правознавчих дисциплін досягають високих показників рівня знань студентів. Наприклад, викладач пропонує майбутнім юристам прочитати правове завдання, далі просить прочитати витяг із Кримінального закону країни, в якому подана дефініція злочину. Майбутнім юристам передбачено на виконання завдання 5 хвилин, протягом яких вони аналізують інцидент, норми закону і складають схему поняття «злочин», відзначивши його істотні ознаки, вказані в законі.

Розглянемо прийоми, які можна використовувати в такій ситуації. По-перше, за допомогою прийому міркування з'ясовуються причинно-наслідкові зв'язки, розкривається співвідношення того, що відбулося, з поняттям «злочин». Одночасно можна накреслити логічну схему. Студенти читають відповідну статтю Кримінального кодексу і вичленяють головні ознаки поняття «злочин». Вони складають зображення поняття у вигляді малюнка, схеми. За прийомами навчальної роботи приховані прийоми розумової діяльності. Тут студенти за допомогою прийомів аналізу та доведення виконують завдання.

Окремо виділяємо *письмово-графічні прийоми*. Їх використання пов'язане зі складанням схем, графіків, порівняльно-юридичних таблиць, словників нових слів, виконанням малюнків. У методиці роботи з текстом можна виділити *роботу з юридичним словником*, довідковою літературою, а також складання планів, опорних конспектів, схем і ін.

Особливий інтерес представляють *прийоми роботи з пресою* на правові теми. Так, під час вивчення прав людини і громадянина можна запропонувати майбутнім юристам проаналізувати статті окремих газет, які викладач підбирає заздалегідь. Така робота проходить по групах. Студенти читають матеріал, роблять необхідні виписки і вирізають статті, групують матеріал засобів масової інформації за трьома розділами: як захищаються права, як дотримуються права і як порушуються права. Далі представники груп роблять невеликий виступ про результати роботи.

Викладач, як організатор даної роботи, знайомить майбутніх юристів із правилами аналізу правової інформації в статтях газет:

1. Прочитайте уважно головні статті газети. Виберіть ті, що необхідні.
2. Подумайте, про які правові норми йдеться? Пригадайте ці правила.
3. Проаналізуйте ситуацію. Якщо правила порушені, то які причини цього?
4. Висловіть свою думку про зміст матеріалу.
5. Зробіть висновок.

Звернемо увагу на деякі особливості *методики вивчення юридичних понять*. Цілком зрозуміло, що основні поняття мають бути предметом пильної уваги викладача і студентів, а їх засвоєння може відбуватися поступово; від простих до складних, від тих, які вже відомі, до інших, які можуть бути усвідомлені шляхом пояснення через засвоєні поняття. Для того, щоб розібратися в суті поняття, необхідно розглянути його ознаки. Майбутні юристи мають навчитися виділяти основні і неосновні ознаки поняття.

Багато юридичних термінів, що вживаються в нашій мові, мають глибоку історію існування з часів римського права. Тому правові терміни варто роз'яснювати через походження слова, пояснюючи прикладами його вживання в мові.

Практика показує, що велику результативність у правовому навчанні дає так звана *методика позаконтекстних операцій* із базовими правовими поняттями. Вона включає різноманітні методичні прийоми роботи з поняттями і вельми корисна й у діагностуванні ступеня засвоєння змісту матеріалу, і в його систематизації. Позаконтекстне поняття — це ті слова, які викладач або студент виділяє з тексту параграфа, розділу підручника, книги з певної теми. У цих поняттях концентрується основний зміст матеріалу, що вивчається. Їх можна назвати головними, базовими словами теми. У деяких підручниках з правознавчих дисциплін основні поняття до теми виписані авторами на початку або в кінці параграфа.

Розглянемо детальніше, на чому ж ґрунтується дана методика. Будь-яке юридичне поняття, не включене в текст, викликає у людини певний асоціації. Припустимо, поняття «диспозитивна норма» чи «альтернативна санкція» може роз'яснити не кожний. Один студент

дасть дуже поверхневе і приблизне роз'яснення цим поєднанням слів. Інший же надасть чіткі пояснення, вкаже асоціативні зв'язки і детально розкриє зміст теми в рамках цього поняття. Від чого це залежить? Насамперед, від навченості студента і розвиненості у нього понятійного мислення. Дослідження показали, що операції з поняттями можуть виступати методами не лише діагностування знань, а й засобами розвивального навчання. За допомогою такої методики в студентів створюється цілісне, узагальнене уявлення про зміст правового курсу, що вивчається. Розвивається абстрактно-логічне мислення, адже робота з поняттями дозволяє прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки багатьох правових ситуацій, які не піддаються чуттєвому, наочному пізнанню. Використовуючи методику позаконтекстних операцій із провідними правовими поняттями, ми сприяємо формуванню евристичного мислення, створюючи міцну основу для подальшої творчої роботи будь-якого юриста. Активізується і пізнавальна діяльність студента, який озброюється ефективними способами самопідготовки і самоконтролю.

У процесі такої роботи можна запропонувати прості операції з вивченими юридичними конструкціями: пізнання терміну, визначення його поняття, розкриття змісту й обсягу поняття, встановлення зв'язків такого поняття з видовими та родовими поняттями, розкриття практичних дій, які можна здійснювати з цим поняттям. Доцільно звернути увагу і на складніші види робіт: показ того, як тлумачать поняття різні автори, пояснення генезису цього поняття, уміння роз'яснити, як використовується це поняття в інших науках, відшукування синонімів цього поняття та ін. У процесі такої діагностики майбутні юристи вибудовують термінологічні моделі, блок-схеми, в яких відображаються логічні взаємозв'язки базових понять.

Певний емоційний вплив на майбутнього юриста може здійснити сюжетна розповідь про якийсь правовий конфлікт, дії юридичних правил у минулому тощо. Це спонукає студентів замислитися, звернути увагу на окремі ознаки правового явища.

Висновки. Отже, методичні прийоми складають структуру методу, будучи покроковими одиничними операціями, які виконують викладач і студент, реалізуючи той або інший метод вивчення правознавчих дисциплін. Сукупністю традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання мають володіти всі викладачі правознавчих дисциплін, щоб якнайефективніше спрямовувати навчальний процес на формування в майбутніх юристів професійних знань і якостей. Тому до подальших напрямів дослідження належить створення методичних розробок для вивчення правознавчих дисциплін майбутніми молодшими спеціалістами-юристами.

Література:

1. Александрова В.В. Культурологічний підхід до моделі формування культури мислення майбутнього юриста / Александрова Віра Василівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб.статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип 33. – Ч.2. – С.37-42. – (Сер. :Педагогіка і психологія)
2. Галай А. О. Інтерактивні методики викладання у правоосвітній діяльності: комплекс тренінгів : навчальний посібник / А. О. Галай, В.В.Стаднік, Я. В. Іваніщ. – [вид.2-ге, виправл.і доповн]. – К. : Атіка, 2007. – 156 с.
3. Інноваційні технології в освіті (досвід і практика) // Збірник науково-методичних праць. – К. : «Інтекс», 2005. – 153 с.
4. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В.С. Журавський. – К.: Вид.дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
5. Киричук А.С. Аналіз умов застосування інноваційних педагогічних технологій як фактору розвитку особистості у навчанні юридичних дисциплін / Киричук А.С. // Розвиток України в XXI столітті : економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : зб.наук.пр. Міжнародної наук.-практ.конф. – Вінниця : Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2010. – Ч.2. – С.382-385.
6. Чупринський Б.О. Формування професійної культури майбутніх юристів : дис. канд.юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / Б.О. Чупринський. – Львів, 2010. – 201 с.

У статті висвітлено можливі шляхи поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання в підготовці юристів.

Розділ 4 **Робота вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу**

Ключові слова: інноваційне навчання, методи навчання, правознавчі дисципліни, підготовка юристів.

В статье показаны возможные пути сочетания традиционных и инновационных методов и приемов обучения в подготовке юристов.

Ключевые слова: инновационное обучение, методы обучения, правоведческие дисциплины, подготовка юристов.

The possible ways of combination of traditional and innovative methods and receptions of teaching in preparation of lawyers are rotined in the article.

Keywords: innovative teaching, teaching methods, legist disciplines, preparation of lawyers.